

Загурський О.Б.

*Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, доцент кафедри
кримінального права, к.ю.н., доцент*

КПК УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

13 квітня 2012 р. Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний процесуальний кодекс України. В Пояснювальній записці до Проекту нового КПК України зазначалося, що “проект КПК покликаний удосконалити правове регулювання у сфері кримінального судочинства, привнести у нього європейські цінності та принципи, перетворити неухильне дотримання прав людини у ключову ідею всього кримінального процесу, а також забезпечити реальну, а не задекларовану рівність процесуальних можливостей сторін кримінального провадження та утвердити змагальність процесу. Проект КПК дає змогу віднайти справедливий баланс між інтересами держави та особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, оскільки, з одного боку, передбачає сучасні інструменти для боротьби зі злочинністю, підвищує оперативність та ефективність кримінального судочинства, а з іншого, сприяє утвердженню гарантій прав людини та надає їй значні можливості для захисту своїх прав, свобод та інтересів [1].

Проект КПК України, підготовлений Національною комісією, змінює всю кримінально-процесуальну доктрину. Він вносить до вітчизняного процесуального права та законодавства такі новели англосаксонської і континентальної систем права, яких раніше не знало вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство та практика, і які потребують перш за все суттєвого теоретичного осмислення провідними процесуалістами України, а також їх наукової експертної оцінки щодо можливості та доцільності впровадження цих новел у вітчизняне українське законодавство та практику [2, с. 32].

Про сильні та слабкі сторони нового КПК можна говорити багато. Але скільки б критики не лунало на його адресу, видається, що головне – це те, що Кодекс є черговим кроком на шляху реформування правової системи, яке останнім часом відбувається в Україні. Здійснення такої реформи об'єктивно необхідним і викликаним вимогами часу: воно спрямовано перш за все на те, щоб створити в нашій державі цивілізовану правову систему та адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів [3, с. 9].

На думку В. Т. Нора, ”новоприйнятий Кримінальний процесуальний кодекс України у своїй основі спрямований на реалізацію закріпленого Конституцією України базового політико-правового положення, згідно якого Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються у державі Україна найвищою соціальною цінністю, і, власне вони визначають зміст і спрямованість діяльності держави (її органів і службових осіб), орієнтуючи її (діяльність) на утвердження і забезпечення прав і свобод Людини” [4, с. 417].

Реформування зазнали наступні фундаментальні засади кримінального процесу”: 1) з метою реального захисту конституційних прав учасників кримінального процесу суттєво розширено та підвищено значення основних принципів; 2) створено реальні умови для забезпечення процесуальної рівноправності та змагальності сторін кримінального провадження. Підвищено гарантії захисту прав підозрюваного, обвинуваченого та інших учасників процесу; 3) удосконалено засади досудового розслідування; 4) сформовано оновлене доказове право; 5) процесуально врегульовано порядок проведення негласних слідчих дій; 6) оптимізовано систему запобіжних заходів; 7) розширено судовий контроль на стадії досудового розслідування; 8) удосконалено судові провадження; 9) кодекс запровадив новий підхід до визначення строків кримінального провадження; 10) з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального процесу введено особливі види провадження [5, с. 5-16].

Можна констатувати, що новий КПК України, що увібрав у себе 600 статей, змоделивав кримінально-процесуальні відносини на всіх етапах (стадіях) судочинства, проголосив мету і завдання процесу та визначив засоби і методи їх реалізації, повинен виправдати надії його розробників і законодавця, значно покращити роботу органів кримінальної юстиції України, як у боротьбі зі злочинністю, так і в захисті прав та законних інтересів особи [6, с. 88].

Експерти Центру політико-правових реформ підготували зауваження до проекту Кримінального процесуального кодексу, ухваленого Верховною Радою України у першому читанні. Основний зміст зауважень полягає у наступному: 1) запровадження «класичного» суду присяжних, який вирішує питання факту (винуватості чи невинуватості особи) у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини; 2) скасування інституту судового збору у кримінальному процесі; 3) вилучення положень про проведення додаткових експертиз і слідчих (розшукових) дій під час судового розгляду (такі положення Проекту порушують презумпцію невинуватості); 4) доповнення переліку захисників, окрім адвокатів, іншими фахівцями у галузі права, які мають науковий ступінь; 5) значне зменшення підслідності СБУ (розслідування лише справ про злочини проти держави; 6) ліквідація оперативних підрозділів Пенітенціарної служби (створюють умови системного конфлікту інтересів); 7) позбавлення слідчих повноважень «процесуального» спілкування з судом (приведення у відповідність із засадою процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням); 8) позбавлення слідчих, прокурорів повноважень щодо виклику осіб для проведення процесуальних дій (це повинно бути судові повноваження, оскільки йдеться про обмеження прав особи); 9) термінологічні зміни щодо доказового права – докази у змагальному кримінальному провадженні повинні з'являтися лише у суді; 10) зменшення строків доставлення затриманих осіб до судді – 12 годин; 11) вилучення з переліку процесуальних дій проведення ревізій і перевірок (порушує стандарти захисту прав людини, зокрема гарантію підозрюваної особи мовчати і не

свідчити проти самої себе; 12) розмежування стадії встановлення винуватості чи невинуватості обвинуваченої особи і призначення покарання; 13) запровадження процедури розгляду кримінальних справ, де є обвинувачені, які тримаються під вартою, судами, які знаходяться поряд з місцями тримання під вартою. У цих судах будуть також здійснювати правосуддя суди присяжні; 14) становлення чіткої заборони поміщення обвинувачених осіб до кліток у залах судових засідань [7].

З цього приводу М. Мельник зауважує, що "саме собою прийняття якісно нового (а він справді якісно новий) КПК ще не означає реформування кримінального судочинства, яке забезпечить виконання задекларованих для такого реформування цілей та завдань. Їх реалізація стане можливою лише тоді, коли буде створено належні умови й механізми правильного (на засадах верховенства права і законності) застосування нового закону. Очевидно, що створення таких умов потребує набагато більше зусиль, часу та ресурсів, ніж підготовка будь-якого закону, зокрема й такого важливого, складного та об'ємного, як КПК [8].

Тим не менше, незважаючи на 8 спроб підготувати проект КПК України, загалом позитивно оцінюючи прийняття нового КПК України, вважаємо, що в ньому не враховано багато положень наукової теорії та доктрини кримінальної процесуальної політики України (щодо понятійного апарату кримінального процесуального закону, змісту засад кримінального провадження, розуміння правової природи преюдиції, запровадження суду присяжних. Крім того, поза увагою законодавця залишилося цілий ряд кримінальних процесуальних інститутів: кримінального переслідування, реабілітації, забезпечення безпеки учасників кримінального провадження тощо). А це в свою чергу впливає на якість кримінального процесуального закону та ефективність реалізації кримінальної процесуальної політики України.

1. *Проект Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13 січ. 2012 р. [Електронний ресурс] // веб-сайт Верховної Ради України. // Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312. – Назва з екрану.*

2. *Погорецький М. Новий КПК України: політичні, теоретичні та юридичні питання [Текст] / М. Погорецький // Право України. – 2009. – № 2. – С. 29-35.*
3. *Малярєнко, В. Т. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: переваги та недоліки [Текст] / В. Т. Малярєнко, О. А. Шаповалова // Судова практика – 2012. – № 11-12. – С. 7-18.*
4. *Нор, В. Т. Верховенство права як засада (принцип) кримінального провадження за новим КПК України [Текст] / В. Т. Нор // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтєвського, (2 листопада 2012 р., м. Одеса). – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 417-420.*
5. *Коваль, П. Новий КПК України – крок до європейських стандартів [Текст] / П. Коваль // Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року: збірник статей. – К.: Істина, 2012. – 128 с.*
6. *Юрчишин, В. Новели правового регулювання кримінальної процесуальної діяльності [Текст] / В. Юрчишин // Юридична Україна. – 2012. – № 6 (114). – С. 83-89.*
7. *Зауваження Центру політико-правових реформ до проекту КПК України [Електронний ресурс] // веб-сайт Центру політико-правових реформ України // Режим доступу : <http://www.pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-18-16.html?start=27>. – Назва з екрану.*
8. *Мельник, М. Об'єктивну оцінку новому КПК дасть його застосування [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. // Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/LAW/obektivnu_otsinku_novomu_kpk_dast_yogo_zastosuvannya.html. – Назва з екрану.*